

Ярослава Іщенко

ОРДЕН СВЯТОГО ІОАННА ІЄРУСАЛИМСЬКОГО – МАЛЬТІЙСЬКИЙ ХРЕСТ: ІСТОРІЯ ТА ПОБУТУВАННЯ НА ТЕРЕНАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

одвійна назва найстарішого в Європі ордену зустрічається в науковій літературі постійно: спочатку, десь у IV ст., вперше в історичних джерелах з'явилася згадка про рицарів Святого Іоанна Ієрусалимського – воєнно-духовну общину.¹ Однак, початкову дату в історії ордену, його заснування дослідники відносять до 1048 р. Інші вчені вважають, що її потрібно віднести до 1099 р., коли братство

іоаннітів реформувалося у орден на чолі з Жераром де Торном. Братство ченців-іоаннітів з його будинком-шпиталем поклало початок вживанню паралельно іншої назви – госпітальєри або іоанніти. Шпиталь був розташований неподалік храму Гроба Господнього.

Орден госпітальєрів вважається одним із найвідоміших і прославлених духовно-рицарських орденів. Повна сучасна його назва – Суверенний Воєнний Орден Госпітальєрів святого Іоанна Іерусалимського Родоса і Мальти. З 1834 р. резиденція Ордена знаходиться в Римі на віа Кондотті. Ордену також належить Палац Великих Магістрів на Авентінському холмі.

Створення рицарських орденів

У ранньому середньовіччі Європа розпалася на величезну кількість соціальних сот. Світ звузився до меж князівств, замків, монастирів. Сила, зрозуміло, воєнна та зброї – не були обмежені в діях законами держав і багато що визначали у політичному протистоянні, сутичках та на полі бою.

Римський понтифік – папа Григорій VII (на престолі з 1073 р.), що походив з монастиря Клоні у Бургундії, де існував однойменний монастир, підніс прапор боротьби, так би мовити, за «очищення віри від скверни», а насправді – за зміцнення та централізацію католицької церкви. Монастирський статут був дуже суворим: безжальна боротьба з розпустою, чистота духу, бідність та целібат священників. XII ст. – стало часом об'єднання в Конгрегацію 2 тисяч розкиданих по Європі монастирів.

Конгрегації все частіше почали називати орденами (від лат. *ordo* – організація, корпорація, община). Найсуворішим був статут у Картезіанського ордену (1086 р., Гренобль, Франція) – обітниця мовчання, утримання від вживання м'яса. Найбільшим серед орденів став Цестеріанський, що у XIII ст. об'єднав 700 жіночих та чоловічих монастирів.

Численність орденів, їх прагнення до поширення свого впливу, наблизило монахів до політики, зокрема спричинила до їх експансії. Приналежність до ордену викликала потребу вирізняти членство у кожній черничій організації

через зовнішні ознаки, зокрема через одяг. Ордени вводять своєрідну уніформу. Їхні рясини мають відмінність в кольорах і деталях. Згодом з'являються і особливі символічні знаки їх вирізнення як атрибуту у вигляді нашивок на одязі, хрести різної форми і кольорів.

Погляд середньовічного спостерігача однозначно вирізняв у натовпі ченців і визначав до якого ордена вони належать. Через «знакову систему», тобто колір їх одягу, відразу ставало відомо: якщо на білій рясині нашитий червоносиній хрест – то тринітарії, підв'язано коричневий (брунатний) одяг мотузкою – жебраючий францисканець, а кармеліти носили поверх білої рясини смугасті, схожі на арештантські, халати.

Хрестові походи (XI – XIII ст.) покликали під свої прапори – вексилуми тисячні натовпи мешканців європейських монастирів. Їм випало на долю завойовувати Святу Землю. Історія хрестоносців, боротьба з турками-сельджуками (сарацинами) сповнена драматизму. Вони зуміли організувати на Сході Едейське графство та Антіохійське князівство. Та головною їх метою залишався Ієрусалим.

Врешті, 15 липня 1099 р. після облоги і штурму, Ієрусалим було захоплено. Першим господарем Ієрусалимського королівства став Готфрід Бульйонський.

Десятки тисяч монахів після тривалих років війни відразу залишились без звиклого діла. Їхні барони – воєначальники сварились між собою за князівства, графства, феоди і лени, здобич та землі. Докучали ще й постійні напади мусульман. Злидні, важкий клімат, відсутність медичної допомоги, життя у тимчасових таборах – то все причини, що змусили монахів створювати свої союзи, які могли дати відсіч ворогам і допомогти одночасно ближньому, потерпаючому від ран і злиднів.

У християнському кварталі Ієрусалима виникають чоловічий та жіночий монастирі, що давали притулок пілігримам. При часовні Іоанна Милостивця почав діяти шпиталь для вояків, яким опікувалися іоанніти, називаючи бідних та знедолених «панамі», а себе «прислужниками». Саме шпиталь і дав ордену широко відому назву – госпітальєри.

Пізніше, за часу другого Великого Магістра ордена Раймонда дю Паю (1120–1158/60) на печатці Ордена Святого Іоанна Іерусалимського було зображено саме хвору, можливо поранену людину, що лежить із світильником у ногах і хрестом біля голови.

Всі ченці ордена носили тоді довгий чорний суконний плащ із вузькими рукавами (на ознаку життєвих тягот) і нашитим на грудях восьмикінцевим полотняним хрестом, білий колір якого означав цноту, чистоту помислів і дій. Чотири напрямки рамен хреста означали головні християнські чесноти: розсудливість, справедливість, силу духу та стриманість. Вісім кінців Хреста – то вісім благ, обіцяних Іісусом Христом усім праведникам.

З часом братство, до якого ввійшло чимало християнських паломників, зросло. Благодійність рицарів відійшла на другий план. А у середині XII ст. орден перетворився на могутнє дисципліноване військове об'єднання. Опіка над хворими та пілігримами, паломниками до Святої Землі, перейшла в обов'язок виключно ченців.

Воєнна гілка ордена, куди приймали спочатку винятково рицарів шляхетного походження, набула значних привілеїв. 1104 р. король Іерусалима Балдуїн I, як і його пспередник, ще раз визнав і підтвердив привілеї «Братства госпітальєрів», тепер вже як воєнно-духовного ордена. Йому виділили додатково земельні володіння 1107 р. Папа Римський Пасхалій II своєю буллою 15 лютого 1113 р. затвердив братство Госпіталю св. Іоанна, взяв його під свою опіку. Братству було надано право обирати власне керівництво без втручання світських і церковних властей. Цей документ – булла – став основним для встановлення статусу ордена Госпіталя святого Іоанна Іерусалимського. Так юридично орден набув легітимності. Тож у жорстокому світі Палестини утворився духовно-рицарський орден, який сам охороняв і дбав про свою могутність.

1118 р. французькі рицарі заснували орден тамплієрів-храмовиків (від франц. «temple» – храм) місцем розташування якого, як вважали, була територія, де раніше стояв храм Со-

ломона. 1190 р. засновано Тевтонський орден, що спочатку перебував у Палестині, а з 1228 р. на берегах Вісли. Перші рицарські ордени виникли як втілення середньовічного духу. Їх ідеологія поєднувала чернечі і рицарські ідеали.

Воснізовані рицарські ордени були інституціями з чітко розробленою системою ієрархії, мали свої статuti. Статут ордену іоаннітів розділив у свій час функції священників і мирян.

Духовні рицарі Сходу мали яскравий орденський одяг. Іоанніти у мирний час носили кавалерський одяг – чорну мантію з білим хрестом на лівому боці. Кінці хреста були роздвоєні неначе хвіст ластівки. У дні битв, під час війни рицарі одягали поверх кольчуги червоний напівкафтан з нашитим на плечах прямим білим хрестом. Саме в часи, коли Великим магістром був Раймонд де Паю, було складено перший Статут ордену або Правила Ордену святого Іоанна Ієрусалимського. Тоді ж орден змінив покровителя, яким почали вважати самого Іоанна Хрестителя, а не маловідомого Іоанна Милостивця.

Правила містили 18 підрозділів або статей, які досить чітко виписували обов'язки братів – членів ордену і які саме вони повинні давати обітниці (целибату, послухництва та добровільної віддачі всієї своєї власності на користування ордену). Не приймали у братство тих, хто мав борги або був вписаний до іншого ордену.

Що стосується одягу, то правила приписували, щоб знак миру – чорна сутана, не з'являлася у битвах, оскільки тільки червлений, тобто червоний плащ – то знамення війни. Не приймали до ордену незаконнонароджених, тих, хто походить від язичників (іудеїв, сарацинів, магометан, турків), вбивць і тих, хто був обвінчаним у церкві. Приймали лицарів віком від 13 років й тільки міцних тілом та здорових. Майбутні члени братства мусили ще обов'язково довести «належним чином» благородство своїх предків. Очевидно йшлося про високорідність походження. Інші статті з правил зобов'язували рицарів належним чином відбувати службу богу, читати молитви, сповідуватися, не заважаючи іншим робити це саме.

Цікаво, що остання 18 стаття, приписувала всім, хто дав

обітницю братству, не зобов'язувати себе іншими клятвами і без дозволу Великого Магістра, якщо трапиться війна між християнськими государями, не переходити на інший бік, а всіма силами сприяти припиненню війни, засобами злагоди, переговорів досягти миру.

У 1153 р. папа Анастасій IV своєю буллою розділив членів ордена на рицарів, що відтепер одягалися у червоний напівчернечий – напіввоєнний одяг з чорним плащем-накидкою, і зброєносців. Ієрархія ордена іоаннітів – рицарі, священники та брати-госпітальєри – була затверджена пізніше, в 1259 р. Надалі орден неодноразово здобував привілеї від пап. Зрештою Климент IV присвоїв главі ордена титул «Великого Магістра Святого Госпіталя Ієрусалимського і Настоятеля Раті Христової».

У Європі в ті часи створився образ ідеального рицаря, благородного, шляхетного, який в ім'я віри відмовився від мирських благ, родинного життя. Насправді ж ордени заволоділи величезними землями, накопичували багатства не тільки у Святій Землі, а й за її межами. Їх представництва були розкидані по всьому європейському континенту. Орден іоаннітів заснував у Святій Землі кілька прецепторій (командорств), перетворивши їх на справжні твердині. Серед фортець іоаннітів Бет Джибелін (на підступах до м. Аскалон на Півночі Палестини), замки в Акрі, Сайді, Тортозі, Антіохії – на лінії від Едесси до Синаї, майже на всіх дорогах паломників. На Півночі Палестини головними фортецями були Крак де Шевальє та Маргат, на Півдні – замки Бельвер та згаданий Бет Джибелін. Орден став великим землевласником. В кожному з командорств орден за традицією влаштував госпіталь на честь св. Іоанна Ієрусалимського.

Однак, на кінець XIII ст. хрестоносців та рицарів орденів поступово витісняють з Палестини. Хоча за часу хрестових походів існувало кілька держав іоаннітів, зокрема в Аксоні із столицею в Акрі, що була останньою державою хрестоносців в Палестині після падіння Єрусалима, натиску священної війни – «джихаду» з боку сельджуків вони не витримали.

1291 року, незважаючи на доблесть і звитягу рицарів Червоного Хреста (тамплієрів) та рицарів Білого Хреста (госпітальєрів), які билися рука об руку, Акру було втрачено перед лицем переважаючої чисельно армією мусульманських військ. Ієрусалимське королівство припинило своє існування. 1291 р. орден змушений був залишити Святу Землю.

Іоанніти переносять свою резиденцію на о. Кіпр, який ще 1191 р. було захоплено англійським королем Ричардом Левине Серце і проданий тамплієрам, які віддали його, або швидше за все уступили за досить високу ціну, королю Ієрусалимського королівства Гі де Лузіньяну (це династія утримувала острів до 1489 р.). Двадцять років перебування на Кіпрі дозволили ордену відновити свої сили і значно поповнити казну. З Європи прибули численні рицарі, що сприяло відновленню військової могутності ордену.

1294 р. Генеральний Капітул переглянув Конституцію ордену, яка відтепер стала відповідати його наднаціональному характеру. Це проявилось в організації внутрішнього управління за принципом «мов» («языков» або «націй»), згаданих в Магістерських Статутах вже у 1206 році.

Потім, зібравши великий флот, іоанніти у 1308 році відвоювали у турків о. Родос (Егейське море) та ще сім сусідніх островів. Там вони протримались понад 200 років – з 1309 по 1522 р., заснували незалежне і самостійне князівство – орденську державу і саме тим завоювали собі те становище, яке потім буде названо суверенним. Одночасно орден мав ще значні володіння в Європі. Після трагічного розгрому 1312 року ордену тамплієрів-храмовиків велика частина їх майна і нерухомості перейшла, у відповідності до булли папи Климента V, до родоських рицарів орден нараховував тоді 656 командорств в різних країнах Європи.

1530 р. імператор Карл V² навечно віддав о. Мальту іоаннітам-госпітальєрам. Отримали вони його з благословення папи у довічне володіння. Відтоді, з 25 квітня 1530 р., орден став відомим у світі як Мальтійський, або інакше – «сувереном Мальти». Саме там орден створив державну основу своєї воєнної могутності, став центром освіти і

культури. Іоанітів стали називати «родськими лицарями». Склалася остаточно ієрархічна структура ордену: Генеральний капітул ордену став законодавчим органом (раніше він іноді функціонував і як дорадчий орган), який обирав Великого Магістра. Володіння над Родосом, потім Мальтою знов продемонструвало двояку природу ордену: як релігійної інституції і, одночасно, як світського суб'єкта міжнародного права. Визнаючи Великого Магістра вільним, незалежним князем, римські понтифіки залишали за ним право самостійного вирішення політичних і світських питань. Але у вирішенні питань духовних орден підлягав Святому Престолу.

З часу заснування ордену, рицарі, окрім білого хреста на одязі, носили срібний хрест тієї ж саме форми, спочатку на чотках, а потім на грудях. Носіння срібного хреста було офіційно встановлено орденським Капітулом у 1631 році. Пізніше срібні хрести стали замінювати хрестами білої емалі з прикрасами по кутах, переважно у вигляді лілій. Для вищих сановників встановлено золоті хрести, які носили на чорній стрічці або золотому ланцюжку. «Брати», що служили в ордені, носили т.з. «донат» – напівхрест, у якого були відсутні два верхні кути.

Прагнучи вирізнитися або ж засвідчити приналежність до ордену, члени орденів нашивали, як вже згадувалося, на мантию особливий знак – хрест різних кольорів та модифікацій, або знак – тотем (серед них були – лебідь, кінь тощо), пізніше, для зручності, знак виготовляли з дорогоцінних металів та носили його на нашійному ланцюгу. Мода на прикраси – знаки вирізнення (свідчення приналежності до ордену) поширилась у Європі, де періодично виникають рицарські та світські ордени. Всі вони мали, згідно статуту, свій одяг, День ордену, визначене число членів, відповідні керівні структури.

Процедура прийняття до ордену, здебільшого очолюваного сюзереном союзу рицарів або їх організації, принципово відрізнялася від вступу до орденів духовних і носила елемент нагородження. Застосування золотих медальйонів із

знаком ордена стало практикою, пізніше і прообразом багатьох світських орденів.

Ще під час перебування ордену іоаннітів на Родосі остаточно відлагоджено його воєнно-духовну структуру. Орден став незалежним від будь-якої влади і тому, підкреслимо, почав називатися суверенним (державним) і мав світські права: обмінювався послами та укладав договори й угоди з іншими державами. Всі правила, посади та обряди в ордені описані в спеціальному «Уложені Священного воїнського Ордену св. Іоанна Ієрусалимського про розділення і постановлення ордена...».³

Оскільки орден став чисельним за представництвом, могутню організацію вирішено було розділити на частини за національною ознакою – на «нації» (або «язики»). Існувало 8 націй для вихідців з таких країн та місцевостей: 1. Прованса; 2. Оверні; 3. Франції; 4. Італії; 5. Арагонії з Кастилією та Наваррою; 6. Кастилі з Португалією; 7. Німеччини; 8. Англії (з Шотландією та Ірландією). Рицарем міг стати тільки член однієї з вказаних «націй».

«Рицарі по справедливості» (*cavalieri di giustizia*) – саме вони займали всі посади в ордені – повинні були мати 8 поколінь «благородної крові». Від німців вимагали доказів з 16 поколінь, іспанці та італійці представляли дані за 4 покоління.

«Рицарі по милості» (*cavalieri di grazia*) – то особи, прийняті до ордена, як виняток, за свої подвиги під час війни, без доказів дворянського походження, або народжені від батька – дворянина і матері – горожанки.

Браття – священики-капеллани – завідували духовними і релігійними справами ордену.

Орденські служителі поділялися на зброєносців (*serventi d'arme*) та служителів у господарстві (*serventi di staggio*).

Рицар повинен був перші п'ять років пожити в орденському гуртожитку – в братстві, харчуючися за загальним столом. Обід його складав: 400 г м'яса, кухоль вина і 6 хлібців. На свята м'ясо заміняли рибою та яйцями.

Орденський одяг, встановлений ще за першого Великого Магістра Жерара де Торна, змінився. Тепер всі рицарі,

на відміну від інших його членів, носили червону воєнну рясу з білим полотняним хрестом і червоний орденський плащ. У дні битв вони одягали малинову оксамитову накидку з білим шовковим хрестом на грудях. Одягали вони ще й кірасу. Браття і прислужники-зброєносці носили під час миру чорну рясу, а в дні війни – червоний плащ.

Зовнішньою ознакою кавалерів, крім 2-х полотняних хрестів, був ще золотий 8-и кінцевий, вкритий білою емаллю хрест, який носили на чорній муаровій стрічці або золотому ланцюжку на шиї. Над хрестом була розміщена золота корона, а над нею, вже на самій стрічці, золота воєнна арматура. Знаком приналежності до ордену залишався білий хрест (на місці серця) і на лівому боці плаща.⁴

Кожна з «націй» складалася з Пріоратів Великих Пріорів, бальязий і командорств. Командорства надавалися за старшинством. Рицарів – володарів командорств – іменували наставниками (praesceptores) або командорами-управителями нерухомим майном ордену. Вони керували виховними установами, в яких готували молодих дворян для прийняття в рицарі. Пізніше командорства здобували виключно за особливі заслуги перед орденем. Командори були підлеглі пріорам, великим пріорам і провінціалам. Пріорства склалися з командорств і об'єднувалися в судові округи – больязи. Судді-бальї – поділялися на капітульських, монастирських і «баль за милістю», або почесних. Вісім головних сановників Ордену – пілієри обиралися з монастирських бальї у «стовпи» Націй.

Великий Магістр – правлячий государ ордену – обирався пожиттєво (впродовж 3-х днів після смерті свого попередника). Він мав вирішальний голос в усіх орденських справах, здійснював всі призначення на посади і присвоював почесні звання.

Верховну владу в ордені здійснював Священний Капітул (скликався один раз у 3 роки). Капітулу підлягала постійна Рада, провінційні пріори і капітульські бальї. Великий Магістр з 8-а стовпами – начальниками націй – керував Радою і Священним Капітулом ордену.

Великий Командор (він і казначей) – стовп Франції – ніс відповідальність за госпіталі, лікарів, медперсонал, медикаменти. Великий Консерватор (або драпієр) – стовп Арагона – був інтендантом, слідкував за виплатами рицарям та задовольняв їх життєві потреби.

Великий Канцлер – стовп Кастилії – правив за міністра іноземних справ, готував декрети, рішення уряду ордена, разом з Великим Магістром підписував їх. Він також керував державним архівом, слідкував за його збереженням.

Великий Адмірал – стовп Італії – здійснював командування всіма морськими силами ордена, офіцерським і рядовим складом екіпажів, найманцями. Воєнне спорядження входило до компетенції Адмірала і Великого Магістра.

Великий Маршал – стовп Оверні – командував піхотою і був головою третейського суду, який розбирав різні справи рицарів.

Туркополієр або генерал від кавалерії – стовп Англії – командував кавалерією, караульними військами і допоміжними силами ордена.

Великий Бальї – стовп Німеччини – відповідав за збереження оборонних споруд, забезпеченням боєзапасом та продовольством.

Закріплений конституційно розподіл вищих посад між різними «націями» дозволяв досягти дійсної концентрації сил з урахуванням національних особливостей, що сприяло посиленню могутності ордена.

Всі суверенні права з ордена неодноразово засвідчувалися римським папським двором. Огляд матеріалів та документів ордена засвідчує про його двоїсту природу: як релігійного ордена і, одночасно, як світського суб'єкта міжнародного права. Це визначає те особливе положення, яке орден зберіг до сьогодні. Підпорядкований в духовних питаннях Святому Престолу, він – зовсім незалежний при рішенні політичних і світських питань ні від кого.⁵

Потрібно ще раз відмітити, що іоанніти створили чудовий по своїх часах могутній флот, перейнявши досягнення моряків всього світу. Великі галери, обшиті бронею, з

50 гребцями в двох рядах вміщували 50 матросів і 200 солдатів. Рицарі успішно приміняли «грецький вогонь». Їх найбільший корабель (XV ст.) «Свята Анна» вважається першим броненосцем в світі. Флот іоаннітів іменувався «морським щитом Європи».

У XVI ст. епоха рицарства в Європі закінчується. Государі, королі, царі безжально нищать розбагатілу та зміцнілу феодальну верхівку. На історичній сцені з'явилася «третья верства» – крамарі, купці, промисловики, банкіри. Це відбилось на долі орденів, що поступово втратили свої позиції. Адже королі та імператори відтепер орієнтуються на професійну армію, рекрутовану з різних верств суспільства. Тож воєнізовані рицарські ордени доживали свого віку.

Приналежність до ордена – світського і духовного – завжди викликала необхідність визначати її, не використовуючи «спецодягу» – однострію.

Так знак ордена відділився від одягу, почав функціонувати самостійно.

Духовно-рицарські ордени наслідували нову моду: колір для нашийної стрічки для знака ордена брав витоки від барв орденської мантиї або плаща. Стрічка стала ніби залишком орденського одягу, вказуючи на його барви. Так, плащ мальтійських рицарів-іоаннітів був чорним. Чорною стала орденська стрічка. Мальтійський знак ордена (згадаємо: на чорні плащі нашивали білі 8-и кінцеві хрести, тобто рамена їх мали роздвоєні кінці, схожі на хвіст ластівки) – то теж 8 кінцевий золотий хрест, вкритий білою емаллю. Орден св. Іоанна Іерусалимського запанував у світі як престижна нагорода для практикуючих католиків.

...Складною, сповненою визначних подій, була історія існування ордена на Мальті.⁶ 28 березня 1566 р. на південному заході від Сеп-Ельмо на горі Сцеберрас, навпроти Бірчі і Санглеа – по другій бік гавані, Великий Магістр Ла Велетта заклав нове місто. Оскільки він незабаром помер, то у серпні 1568 р. нове місто назвали його ім'ям – Лавеллетою. Воно стало столицею орденської держави 1571 р.

У 1632 р. населення Мальти складало 50 тис. осіб. На кі-

нець XVII ст. орден, як незалежна держава, приділив велику увагу будівництву флота. Морська академія на Мальті вважалася найкращою в світі. Європейські двори на перебії запрошували до себе мальтійських капітанів та адміралів.

Чимало сил доклало керівництво ордену для поширення освіти серед рицарів. Публічні школи, знаменитий Мальтійський коледж, що пізніше отримав статус університету, славилися своїми високоосвіченими випусками. Орден сприяв заняттям рицарів мистецтвом, музикою, наукою. Публічна іоаннітська бібліотека стала однією з найбільших в Європі у ті часи. Її фонди нараховували 900 тис. книг.

Після падіння 1798 р. о. Мальти, захопленої Наполеоном, що зруйнував баланс в Європі, згодом – Англією, орден було позбавлено столиці. Та його пріорати – нації – збереглися в різних країнах. Зберігаючи їх, різні держави Європи включили Мальтійський орден до числа своїх державних відзнак-орденів. *Так орден у кінці XVIII – на початку XIX ст. розділювався на кілька гілок, які різнилися різними геральдичними прикрасами, що вміщувалися між раменами – кінцями хреста. У Австрії – це двоголовий орел, в Англії – леви та однороги. Знаки ордену стали масивнішими, набуваючи відзнак приналежності до держави.*

У духовно-рицарських орденів здавна існувала система чинів та посад. Найголовніша посада – Гроссмейстер або Магістр, потім йшли командори, рядові кавалери і донатори, які щедро фінансували орденські пріорати, поповнюючи скарбницю ордену, за що отримували від нього знак відповідного чину. Це пізніше знайшло відображення в знаках орденів, якими нагороджували осіб відповідно до орденського звання. Так, знак Гроссмейстера почали носити на широкій стрічці через плече, на зведених разом кінцях стрічки – на стегні. Стрічка глави ордену генетично походить від традиції XVI – XVII ст., коли супротивники (без уніформи) вирізнялися кольорами шарфів або перев'язу, на якому підвішували меч чи шпагу, шаблю чи кинджал.

Знак ордену на шиї довго залишився ознакою Командо-

ра. Рядові рицарі носили знак меншого розміру на грудях, на вузенькій орденській стрічці.

Розмитість початкової сутності орденів перетворило ці відзнаки на знак королівської милості, пізніше – нагородження, яке стає заслуженим відзначенням людини за героїзм, відвагу, самопожертву, визначні досягнення в науці, культурі, мистецтві, доброчинстві.

Відтоді в орден вже не «вступають», а його «отримують». Поділ в суспільстві на стани призвів до накопичення традицій, що призвело до численних формальностей при відзначенні особи нагороджуваного. Оскільки світські рицарські організації – ордени на відміну від духовних не зв'язували собі руки обітницею бідності, їх знаки стали схожі на коштовні прикраси, сяючі дорогоцінним металом та блиском унікального дорогоцінного каміння.

На початок XVIII ст. в Європі знаки орденів, принцип побудови їх дизайну, символіка і знакова система вже викристалізувалася остаточно. Визначилася і їх ієрархія в системах державних нагород різних країн. Ті, хто створював нагороди для військових, самі того не підозрюючи, повернулись до традицій Давнього Рима – відзначати воїнів за мужність та відвагу, проявлені на полях битв, тобто нагороджувати їх.

Мальтійський орден на теренах Росії

1796 р. на престол в Росії зійшов Павло I, який 30 років, приховуючи ненависть, чекав цього часу, принижений гатчинським засланням, бездіяльністю та відстороненістю від державних справ. Реформування, які він здійснив за чотири роки, чотири місяці та чотири дні, тобто час, відведений йому історією, що стрясали Росію. Торкнулися вони і досить установленій нагородної системи держави. Імператор все перекроїв на свій смак і розуміння.

Дізнавшись про трагічні події на Мальті, яку він відвідав свого часу у складі морських офіцерів, яких посишала на острів його вінценосна мати Катерина – «на практику», Павло I з готовністю пішов назустріч посланцю ордену, що просив його протекції.

Доречно нагадати, що перші офіційні стосунки мальтійців з Російською імперією відносяться ще до кінця XVII ст. Спочатку Мальту відвідав російський стольник П.А.Толстой.⁷ А у квітні 1697 року там з великою пошаною був прийнятий посол Петра I Борис Петрович Шереметєв. Великий магістр урочисто вручив йому патент на кавалерську гідність і хрест Св. Іоанна Іерусалимського, прикрашений діамантами, тим самим визнавши зростаючу могутність і міжнародний вплив Російської імперії. Отже, першим Мальтійським кавалером у Росії став граф Б. П. Шереметєв.⁸

Так минуло майже сто літ ...

Допомагала ордену неодноразово коштами і імператриця Катерина II. Вона посприяла тому, щоб орден отримав т.з. «Острозьку спадщину».⁹ Ще 1609 р. останній з роду польський князь Януш Острозький заповів свій маєток на Волині Мальтійському ордену. Після тривалих перипетій 1774 р. права ордену на спадщину було підтверджено. Прибутки з т.з. Пріорства Польського після 1792 р., після конфіскації володінь ордену у Франції стали чи не єдиним джерелом надходження коштів.

Великий магістр ордену Св. Іоанна Іерусалимського на Мальті – Фердинанд фон Гомпеш був страшенно незадоволений обставинами, що склалися навколо острова. Генерал Бонапарт, мріючи про Єгипет, наказав кораблям свого флоту постійно перебувати у територіальних водах Мальти. Тому, маючи намір якимось чином запобігти раптовій навалі, магістр надсилає листи до австрійського імператора Франциска II і до Санкт-Петербурга. Одночасно до Росії вирушив гонець з попередньою розвідкою, щоб довідатися про ставлення імператора до подій на Мальті.

Посол Мальтійського ордену граф Джуліо (Юлій) де Літта, після вдалих переговорів, терміново привіз до Петербурга 27 листопада 1797 р. священні реліквії знаменитого рицаря – Великого Магістра Ла Валлетта – хрест, кольчугу і вручив їх імператорові Павлу I з проханням прийняти на себе обов'язки патрона – Великого Магістра.

Російський імператор, що вважав себе рицарем не тільки

за походженням, а й за переконаннями, приязно прийняв священні реліквії. Хрести ордена – нагороди було привезено та вручено імператору, імператриці, їх синам Олександру і Костянтину, князям Безбородько і Куракіну, кільком сановникам.

Відтоді орден почав отримувати дотації від російської корони, що мали певним чином компенсувати втрати, які поніс його французький пріорат, де революція конфіскувала всі його володіння.

13 червня 1798 р. Наполеон захопив Мальту.¹⁰ Французькі кораблі, що йшли морем з Тулона і Генуї до Єгипту, таки не обійшли острова. Три дні французький морський десант тримав у облозі фортецю мальтійців. Переляканий насмерть гротмейстер Гомпеш звелів рицарям скласти зброю і безславно здав твердиню ордена республіканським військам. Залишаючи острів, Гомпеш прихопив з собою орденські святині – праву руку Іоанна Хрестителя, Філерську ікону Божої Матері, частину Животворного Хреста, орденську печатку, корону і «кинджал честі».¹¹

Павло I відтак відчув себе особисто ображеним, коли дізнався про ганебний акт капітуляції. Він почав енергійно діяти. Адміралу Ф. Ушакову, флот якого перебував у Середземному морі, було терміново наказано: «Діяти разом із турками та англійцями проти французів, як буйного народу, який знищує в межах своїх віру і Богом установлені закони».¹²

15 серпня до Петербурга з'їхалися мальтійські рицарі. На своєму зібранні вони були одностайні в думці, що Гомпеш виявив «глупоту» і визнали його зрадником. Кавалери просили Павла I прийняти звання Великого Магістра і виконувати всі його обов'язки. Як їм міг відмовити імператор, що жадав всесвітніх почесностей і визнання?

Саме там відразу було підписано важливий документ – Маніфест, за яким Росія приймала Мальту під свій захист. Із щемінням серця рішення рицарів-мальтійців схвалив папа римський.

Павло I відразу розгорнув бурхливу діяльність щодо утве-

рдження ордена в Росії: на утримання командорств, двох його пріоратів – православного і католицького, ордену виплачувалося з державної скарбниці 216 тисяч рублів. Практично всі світські володарі Західної Європи, крім Франції та Іспанії, визнали нового гросмейстера.

29 листопада 1798 р. було видано Маніфест «Про встановлення на користь Російського Дворянства Ордена св. Іоанна Іерусалимського».

«Встановлюючи рицарство в Росії і допускаючи в його членство іноземне дворянство, – писав історик І. Антошевський, – Павло хотів створити могутній оплот проти республіканських і революційних ідей, що охопили всю Європу».¹³

Так, Людовик XVIII отримав своєрідний притулок у Мітаві, а на Волині та Поділлі оселили 7-тисячний корпус французьких емігрантів на чолі з принцем Конде. Саме принц Конде звів імператора Павла I в достоїнство Великого Пріора Русько-Католицького пріорату.

Надзвичайно урочисто проходили свята з нагоди вручення Павлу I відзнак Великого Магістра. У Великому тронному залі Зимового палацу в оточенні senatorів, членів святійшого Сенода, які не дуже то і схвалювали неординарний вчинок неврівноваженого імператора, Павло I прийняв з рук графа Літта і представників високих сановників-іоаннітів золоту корону Великого Магістра, старовинний меч іоаннітів із золотим руків'ям. Зодягнутий у чорну орденську мантию імператор поклав на голову корону і взяв до рук меч. У залі застигла мертва тиша ... В Росії чорний колір не любили ...

Наступного дня у петербурзьких світських салонах читали датований вчорашнім числом «Височайший Маніфест» щодо встановлення ордена для заохочення служби російського дворянства.

Вже через кілька днів було створено особисту гвардію Великого Магістра з 189 рицарів, яких одягли у червоні бойові орденські мундири. Навіть лакеї у Зимовому палаці отримали червоні лівреї. Доречно нагадати, що червоні мальтійські лівреї проіснували у обслуги Зимового до самого жовтневого перевороту.

Отже, 29 листопада 1798 р. відбулася урочиста церемонія прийняття імператором титулу Великого Магістра ордену Святого Іоанна Іерусалимського і в цей же день імператорським Маніфестом в Росії запроваджено нагороду – орден Святого Іоанна. Столицею його оголошено Санкт-Петербург. Відтоді Мальтійський орден набув в Росії легітимності. Але то на перший погляд.

Самолюбство Павла I надзвичайно тішив той факт, що він долучив до свого і так довжелезного офіційного титулу ще один і такий екзотичний. В цей, під назвою – «улюблений орден», він грався до кінця життя.

Мальтійська символіка з'явилася і на Російському Державному гербі. У зв'язку з появою нового ордена зазнав змін герб: на грудях двоголового орла під щитом зобразили білий Мальтійський хрест. Зазнала змін і державна печатка. Дещо змінилося в дизайні шанованого Павлом I ордена св. Анни.

Принагідно нагадати, що нагородною системою Росії Павло I почав опікуватись починаючи з дня коронації – 5 квітня 1797 року, коли ним було затверджено «Установление об орденах». Цей документ залишався основним законом для нагородної справи Російської імперії до кінця її існування.

У той день до російських орденів офіційно було прираховано орден Анни. Павло повністю відмовився від нагороджень орденами Володимира і Георгія. Ненависть до матері він переніс на «її» відзнаки. Інші ордени – Андрія Первозваного, Олександра Невського і Анни – були об'єднані в один російський Кавалерський орден, в якому вони визнавалися тільки «найменуванням», або класами. Цікаво відзначити, що тут прослідковується прагнення імператора повернутися до середньовічного принципу окремішності ордена. Та, як бачимо, вже наступного 1798 року принцип цей порушено самим законодавцем.

Орден Анни з'явився в Росії 1742 року, коли на теренах імперії поселився онук Петра I, визнаний другою донькою імператора - імператрицею Єлизаветою нащадком-спадкоємцем Російського престолу – принц Гольштейн-Готторпський Петро-Ульріх – майбутній Петро III (народився 21 лю-

того 1728 року). Оскільки Єлизавета була бездітною, то в пам'ять про свою померлу сестру (березень 1728 р.) дбайливо берегла сімейну традицію і сподівалася, що онук буде з гідністю продовжувати справи діда.

З того часу російських підданих і почали нагороджувати орденом Анни. Коли гольштінський принц став імператором Росії Петром III, орден почали особливо цінувати і отримати його прагнули всі вельможі. Але тоді він ще російським орденом не був і залишився, так би мовити, відзнакою, що перебувала у власності імператора.

Заснував орден в Кілі (Гольштінія) герцог Карл-Фріндих 1735 року – з нагоди десятої річниці до дня, коли він взяв шлюб з улюбленою донькою Петра I – Анною. Тож друга представниця родини Петра I спричинилася до створення державної нагороди Росії у свою честь.

За гольштінським статутом знак ордена Анни, що мав спочатку одну ступінь, являв собою «позлащений фініфтяний червоного кольору хрест, у середині якого у полі праворуч представлено зображення Св. Анни, а ліворуч – вензелем зв'язані літери ... Хрест носять на червоній із залізного кольору окайками стрічці з лівого на праве плече». Літери приховували латинський напис, який означав: «Любляча справедливість, благочестя і віру» і мали одночасно інший зміст: «Анна дочка імператора Петра». Перші літери цих слів – латиною «AIPF» – однакові.

Спочатку, за статутом число кавалерів визначалось у 15 осіб. Право на вступ до ордена давали: бригадирський (найнижчий в ієрархії генералітету) або полковничий чин, двадцятирічна безстрокова армійська служба, участь у посольствах та інші заслуги. Тільки значно пізніше, вже за правління Павла I (син Петра III і Катерини II) в обнародованому імператором «Статуті чотирьох російських орденів» орден Анни було прилучено до нагород, заснованих Петром I.

Статут ордена змінився: відтепер нагорода мала три ступеня. Імператор вирішив зробити орден «всеохоплюючим», тобто 1-а та 2-а ступені призначалися для вельмож і високих чиновників, 3-я – для офіцерів. Згодом до статуту було

внесено ще кілька змін і у кінцевому варіанті (1874 р.) він вже мав 4-и ступені. Цікаво зазначити, що 4-й ступінь ордену носили на ефесі зброї. До ордену прикладався темляк з орденської стрічки, а на дужках ефесу або на поперечнику руків'я кортика гравіювали напис: «За хоробрість».

Так поширена оповідь щодо ордену Анни тут доцільна через те, що Орден Іоанна Ієрусалимського став у імперії вищою відзнакою за військові подвиги та громадянські заслуги, а відтак – вступив у суперництво з орденем Анни.

Щедрість Павла І, проявлена до Мальтійського ордену, не мала меж. У Петербурзі скарбниця викупила палац канцлера князя Воронцова (пізніше в будинку на Садовій вулиці, проти Гостинного двору розмістився Пажеський кадетський корпус) і віддала його управлінню ордену. Відразу за палацом було розбито сад і збудована часовня. Пізніше її стали іменувати Мальтійською церквою. Храм був багато прикрашений, визолочений, оснащений мармуром. У ньому мальтійські кавалери влаштовували зібрання. Одягненні в орденські мантиї, вони влаштовували хід біля храму, співали гімни. У січні 1799 року в Адміралтействі на одному з бастіонів було зведено Мальтійський павільйон. Відкриття його відзначили 33-а орудійними залпами.

Оскільки орден мав, як вже згадувалося, два пріорати, то число їх членів рахували за окремими списками. На січень 1801 р. у російському головному православному пріорстві значилося – Кавалерів Великого Хреста – 46; Командорів «за правом» – 107; Командорів з пенсією – 78; Командорів почесних – 237; Командорів сімейних – 21; Кавалерів «по праву» – 120; Кавалерів почесних – 213. Загалом в пріораті було 822 члени. Російський католицький пріорат складали 175 Командорів і Кавалерів. В імперії пожалування «командорства» вважалось чи не вищим за нагородження орденем Андрія Первозваного.

Знаки ордену Іоанна Ієрусалимського були 3-х ступенів: білий хрестик з роздвоєними кінцями, із золотими лілеями

між раменами, увінчаний короною європейського зразка і з трофеєм із лицарських обладунків, носили на грудях на червоній муаровій стрічці Кавалери. Більший за перший хрест такого ж дизайну давали Командорам, що носили його на шийній червоній стрічці. Хрест ще більшого розміру, з насиченим атрибутами трофеєм і на більш широкій нашийній стрічці жалували Командорам Великого Хреста. Як підвищений клас хрест міг бути з алмазами. Командорам і Кавалерам ще додавалася до знаку ордена нашивна зірка (в статуті – «з тканини»).

Орденом Мальтійського хреста могли нагороджувати і жінок. Він для них мав 2-а ступені: Великого хреста і Малого хреста. Кавалер-дами першого знаку носили його на чорній муаровій стрічці через ліве плече, а відзнаку Малого хреста – на банті з орденської стрічки на лівому боці грудей.

Були для всіх членів ордена запроваджено і спеціальні мундири. Однак їх опис, як і самі речі, не збереглися.

Згідно портретних зображень XVII – XIX ст. дослідник Л. Шепелев реконструював одяг мальтійців. Саме він дає нам уяву про зовнішній вигляд парадного одягу: червоний довгий кафтан з чорним оксамитовим коміром, лацканами і обшлагами, 'удзики із зображенням Мальтійського хреста, легкими еполетами з китицями і нашитим на лівому боці грудей білим Мальтійським хрестом. Ще Кавалерам ордена додавали в одяг оксамитову чорну мантію з нашитим на лівому плечі Мальтійським хрестом.

Стрічка до ордена була чорною – чернечого кольору, що далеко не відповідало самому духу російських нагород, життєстверджуючій символіці в нагородній системі Росії. Та й сама форма хреста дуже різнилася від православного.

Однак орден вписався в систему нагород імперії та проіснував там безбідно: йому відписали у володіння землі в різних кінцях Росії, передали 50 тисяч кріпосних селян, що давали скарбниці ордена чималі прибутки.

1798 року для нижчих воїнських чинів було встановлено так званий *Донат ордена св. Іоанна Іерусалимського* (за

іншими відомостями – 10 жовтня 1800 року). На вигляд він являв собою маленький металевий вісьмикінцевий хрестик (розмір – 2,5 см) з розширеними роздвоєними кінцями. Три рамена хрестика – поперекові та долішний – з двох сторін були залиті білою фініфтю, а верхній залишався без покриття. В кутах сполучення кутів-променів хреста розміщено маленькі зображення, стилізовані під квітки лілеї. На звороті знаку стояв порядковий номер. Носили відзнаку в петлиці або на грудях – на вузькій чорній стрічці.

За Указом від 10 вересня 1800 року донати ордена стали видавати «всім нижчим чинам Російської армії за двадцятилітню службу, на заміну знака відзнаки ордена св. Анни, для цього встановленого». Тобто і тут донат «потіснив» орден Анни. Донат або «знак послугу», як і сам орден, припинив існування після сумнозвісного кінця Павла I.

Всього було пожалувано 1129 знаків, 17 з них – знято з володарів за різні негідні вчинки. Знак, після смерті нагородженого, повертався до Капітулу Російського кавалерського ордена. До нашого часу дійшли всього 3 хрестика ордена: № 483 – зберігається в Ермітажі (Санкт-Петербург); в Державному історичному музеї (Москва) – № 503 та Воєнно-історичному музеї інженерних військ зв'язку в Санкт-Петербурзі – № 913.

Вступаючи до ордена, росіяни зобов'язувалися внести до його скарбниці 2400 рублів золотих, якщо новіціант був малолітнім, або 1200 – якщо досяг 15 років. Для командорів існував воєнний девіз: 4 кампанії по 6 місяців вони повинні були відслужити в російському або орденському флоті. Командором міг стати пошукач, якщо він мав 3 тис. золотих рублів щорічного прибутку і відраховував з них 10% до скарбниці ордена. Треба ще зазначити, що щедрі пожертви «на орден» стали практикою. Є відомості, що й сьогодні якийсь орден, що іменує себе Мальтійським, мріє мати «донаторів», розсилає урядовцям листи або шле гінців з пропозиціями прийняти орденські відзнаки, що треба розуміти як бажання виступити благодійниками.

За імператора Павла I багато визначних людей в Росії були

удостоєні честі стати кавалерами ордена св. Іоанна Іерусалимського. Серед них Великий Командорський хрест отримав О. В. Суворов. Мальтійським орденом нагороджені адмірал Ф. Ф. Ушаков, фельдмаршал М. І. Кутузов, поет Г. Р. Державін, князі П. І. Багратіон та А. І. Кутайсов.

Олександр І, посівши престол, успадкував, відтак посаду Великого Магістра Мальтійського ордена. 16 квітня 1801 року він визнав себе тільки його протектором (покровителем), а 1803 р. – склав з себе всі орденські звання та обов'язки. І негайно він прибрав чужинський хрест із Державного Герба Росії. А через дев'ять років, у 1810 році вийшов Височайший Указ про припинення нагородження в Росії орденом св. Іоанна Іерусалимського. 20 січня 1817 року імператорський указ оголосив, що після смерті рядових командорів їх нащадки гублять права на звання і не мають права носити орден, що більше не існує в Росії. Усі кошти його пріоратів відразу передали до державної скарбниці.¹⁴

Як нами вже згадувалося, Суверенний Воєнний Орден Госпітальєрів святого Іоанна Іерусалимського, Родоса і Мальти продовжив свою історію у ХІХ та ХХ ст. Своїми актами 1810—1817 рр. імператор Олександр І в односторонньому порядку ліквідував Конвенцію 1797 р., яку було підписано між Росією і орденом. Серед документів від 20 січня 1817 р. – Положення Комітета Міністрів «Про недозволена отримуючим у теперішній час Орден Св. Іоанна Іерусалимського носити оний». Обидва Російські Пріорства зникли з історичної арени. Мальтійський хрест відтепер розглядали як іноземний орден і до складу його рицарів російських громадян більше не приймали. Така традиція існує до сьогоднішнього дня.¹⁵

Попри всі перепітї зв'язок між Орденом і Російським імператорським домом не припинявся. За винятком Олександра ІІ всі імператори після Павла І мали звання балії Великого Хреста Ордена. Відомо, що імператор Микола І (1825—1855) на власні кошти реставрував дві часові у старовинному замку Мальтійського ордена в Санкт-Петербурзі.

1908 р. Микола ІІ надіслав Великому Магістру ордена

портрет імператора Павла I у імператорській короні і регаліях Мальтійського ордена. Він досі прикрашає Велику залу прийомів у резиденції ордена на віа Кондотті в Римі.

...Ще з 1802 р. для ордена почалися важкі часи. Карл IV ліквідував їх майно. 1806-1808 рр. ліквідовано ще 7 пріоратів – у Німеччині, Венеції, Ломбардії, Римі; 1812 р. – в Пруссії. Володарі Європейських престолів завжди при цьому забирали майно пріоратів собі.

До 1825 р. штаб-квартира Ордена перебувала в Месіні, потім в Катаньї. 1826 р. її перенесено до Феррари. Зрештою, 1834 р. Капітул ордена переїхав до Рима, в особняк на вулиці Кондотті. Отде, резиденція ордена вже майже два столітті перебуває в Римі.

Крім Суверенного Воєнного Ордена Госпітальєрів Святого Іоанна Ієрусалимського, Родоса і Мальти папський престол визнає ще 4 Ордена св. Іоанна, які походять від нього.

1. Бальяж Бранденбурга, відомий як «Орден Іоаннітів» – самостійна гілка ордена з 1648 р. Він має національні асоціації для протестантів – аристократів у Франції, Швейцарії, Угорщині та Фінляндії. Штаб-квартира перебуває в Бонні (Німеччині).

2. Орден Іоаннітів у Нідерландах, заснований 1946 р. як незалежний Королівський Голландський орден св. Іоанна Ієрусалимського з штаб—квартирою в Гаазі.

3. «Орден Іоаннітів у Швеції» затверджено Королівським декретом 1946 р. штаб-квартира шведського ордена перебуває у Стокгольмі.

4. Великий Пріорій достославного Ордена Госпітальєрів св. Іоанна Ієрусалимського засновано 1888 р. як орден Британської Корони в лондоні. Його очолює – її Величність Королева Єлизавета II.

З 1961 р. ці чотири некатолицькі ордени об'єднані в «Союз орденів Іоаннітів». Вони в законній формі використовують традиційну емблему – Мальтійський Хрест.

Православної гілки ордена не існує.

На сьогодні орден складається з 6-и Великих Пріорів: в Римі, Венеції, Сицилії, Австрії, Богемії та Англії. Кілька

сотень госпіталів та лікарень ордена розміщено в багатьох країнах світу.

Орден, відповідно до норм міжнародного права, підтримує дипломатичні стосунки з 81-ю державою та має свої місії при міжнародних організаціях. 1999 р. виповнилося 900 років з дня заснування у Санкт-Петербурзі у Михайлівському замку (колишній останній резиденції Павла I) було відкрито виставку «Мальтійський Хрест і Росія».

Останнім часом у засобах масової інформації все частіше з'являється інформація про «інвеститури», тобто посвячення у рицарі ордена різних громадян. Однак до цих заходів суверенний Мальтійський орден відношення не має. Новоявлені ордени, їх т.з. «рицарі» – то ні що інше, як омана. Ділки від фалеристики займаються містифікацією. Псевдо-історики фальшивих орденів, як і керівництво самопроголошених відзнак, мають на меті одне – збагатитися за рахунок довірливих багатіїв, спекулюючи високим званням членів ордену. Насправді до нашого часу жоден громадянин Росії та України не був прийнятий до Суверенного Мальтійського Ордену. Орден ніколи не давав і не був повноважений давати нікому титул Князя Священної Римської імперії. Тільки Великому Магістру був наданий цей титул в 1607 і 1620 рр.

У ордена існує свій нагородний орден – Pro Merito Melitensi, що має різні ступені і надається за видатні заслуги перед інституцією. З часу заснування ордена Великий Магістр, як правлячий суверен, має право надавати дворянські титули. Але цим правом не користувалися з 1798 р., з часу, коли Орден залишив о. Мальта.

Зустріч з феноменом, який відомий як «ложний орден», відбулися і в Києві. До ряду високопоставлених осіб, державних діячів, бізнесменів надійшли листи з пропозицією «вступити в орден Мальтійського Хреста». Це ніщо інше, як спроба за фальшовані «мальтійські регалії» отримати значні кошти для збагачення шахраїв. Відомо, що навіть, колишньому президенту Російської Федерації Б.Єльцину пропонували стати лицарем ордена.¹⁶

Саме наявність листів від т.з. «мальтійців» спонукала нас

розглянути коротко історію існування Мальтійського ордена, щоб попередити дії зловмисників, що намагаються грати на почуттях наших державних осіб.

---

1 Орден засновано в Палестині або Землі Обітованній, яку християни називали Святою Землею. Вона простягалася від річки Йордан до Середземного моря, від Фінікії до Аравії.

2 Карл V (1500-1558) – іспанський король (1516-1556), імператор Священної Римської імперії (1519-1556).

3 Черенков И. История державного ордена святого Иоанна Иерусалимского. – Воронеж, 1803. – С.66.

4 Антошевский И.К. Державный Орден Святого Иоанна Иерусалимского, именуемый Мальтийским в России. – Спб., 1914. – С.62.

5 Андреев А., Захаров В., Настенко И. История Мальтийского ордена. – М.: SPSL. Русская панорама, 1999. – С.67; Лабзин А., Фахрушев А. История ордена св. Иоанна Иерусалимского. – СПб., 1799. – С.71.

6 26 жовтня 1530 р. члени Ради ордена, затвердивши акт передачі рицарям порта Тріполі і острова Мальти, в її столиці Біргу в храмі св. Лаврентія присягнули віце-королю Сицилійському – вассалу Карла V. Орден іменувався відтоді «сувереном Мальти». – авт.

7 Путешествие стольника П.А.Толстого по Европе 1697-1699. – М.: Наука, 1992. – С.81-106.

8 Путешествие стольника П.А.Толстого по Европе 1697-1699. – М.: Наука, 1992. – 68 с.

9 Див. : Морошкин М. Иезуиты в России с царствования Екатерины II. – СПб., 1870.

10 Станиславская А.М. Русско-английские отношения и проблемы Средиземноморья в 1798-1807 гг. М.: Наука, 1962. – С.61.

11 Подальша історія орденських святинь складна і майже детективна. Вона заслуговує на окрему розповідь. – авт.

12 Лабзин А., Фахрушев А. История ордена св. Иоанна Иерусалимского. – СПб., 1799. – Т.I-V. Т.4. -С.82.

13 Антошевский И.К. Державный Орден Святого Иоанна Иерусалимского именуемый Мальтийским в России. – СПб., 1914. – С.52.

14 ПСЗРИ. СПб., 1830-1916. – Т.3. – С.51; №118782.

15 Стрычин А. Заботы Великого Магистра //Независимые газеты (М.). – 1996. – 19 июля. – С.6; Старцев С. Девять веков иоанитов. Первое интервью российской прессы Великого Канцлера Мальтийского Ордена Карло Марулло ди Кондоянки //Независимая газета. Приложение «Фигуры и лица». №10. – 1998, май. – С.7.

16 Старцев С. Десять веков иоаннитов... – С.7.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

Антошевский И. К. Державный орден св. Иоанна Иерусалимского, именуемый Мальтийским в России. – СПб., 1914. – 32 с.;

Винклер П. Очерки истории орденов и знаков отличия в России от Петра Великого до наших дней. – СПб., 1889.

Гельбке К. Г. Кавалерские ордена, знаки отличия и медали Российского государства. – Лейпциг, 1839;

Дуров В. А. Ордена России. – М.: Воскресение, 1993; Из летописи Капитула орденов. Столетие. 1791-1897. – СПб., 1897; Каталог отечественных орденов, медалей и нагрудных знаков. Артиллерийский исторический музей / Сост. Е. Н. Шепелев. – М.; Наука, 1962;

Дуров В. А. Русские награды XVIII – начала XX в. – М.: Просвещение, 1997. – С. 47-51 та ін.

Всеволодов И. В. Беседы о фалеристике: из истории наградных систем. – М.: Наука, 1990. – С. 102-104; Мальтийский Крест. // 100 великих наград. – Москва: Вече, 2002. – С. 172-176;

Казанцев П. С. Ордена России. – Рязань: Новое время, 1993.

Кузнецов Александр. Энциклопедия русских наград. – М.: Голос Пресс, 2001. – С. 32-35.

